

פסק־דין, סיפורים מאת יוסף אריכא

הוצאת סברסקי תש"י

ספרותי מוחלט, נדמה לנו שהבחנה זו זרה בתכלית ליוסף אריכא.

לשם מה המליצות המנופחות על מלחמת ההעפלה? כלום באמת מאמין המחבר, שעלילות גבורה אלו טעונות חיזוק שבפאזתוס דיק ונכוב? והנה חנה עומדת לפני השופטים, כדי להרשיע את הפרושע גלאור. המספר „מתח“ את חזוניתה: „עליה להשוף בפני השופטים את כל תועבותיו; עליה להציגו ככלי מלא רצח; עליה לרכאו לעפר; עליה לנקום בו את נקמתם של המעונים, נקמת כל העלובים שנספו בעטיה, והיא אינה אלא אשה ענוגה ורסה, שרק לפני זמן מועט החלה לחזור לאיתנת...“ האם אין כאן איזה חד רחוק ל„יעל וסיס־רא“ של מיכ"ל? כי אין זה עוד הכל, יש כאן המשך: „ומיד לאחר זעקה זו שהיא מטיחה בפני האדם הנאשם, בה היא מכריזה את עוצם תיעובה, הרי היא מתמוטטת, גווה הדק והענוג מוטט הצדה, כנעקר מן הקרקע...“

ולא טוב מזה טעמם של „מתנת עורב“, „תפילה שדודה“ ו„הטוחן הזקן“. מה בעצם ביקש ללמדנו יוסף אריכא באגדה המפוקפקת „מתנת עורב“? יחס הוגן כלפי החי, כדי שבבוא ביום מן הימים על שכרנו? אדר"ב בא נזדמן לי לקרוא את אגדותיהם של האזורים גרים ולהבדיל אלה של פרץ ושל שיי ענגון. שם מצאנו אגדות עממיות, שרעיון נכבד היה חבוי בהן ומתחת ללשון העם התמימה, הסתתרה מגמה עמוקה ביותר. הן משמשות אספקלריה להווי מסוים, הצפוני האכזר אצל האחים גרים וההומאניזם האליסטי אצל פרץ וענגון. על כל פנים, כולן גם יחד עשויות מלאכת מחשבת בצורתן ובסגנונם, אם גם לא תמצא בהן דבר אחר, תוכל תדיר להחנות מערכן האסתטי הנצחי, ואילו ב„מתנת עורב“... לא רעיון ולא סגנון, מעשיה ללא תן של מעשיה, אילו לפחות, לא צרף אותה אריכא לקובץ זה, שיש בו ניסויים ריאליסטיים ומודרניים כמו „איקונין של צייר“ ו„אשה בפרדס“. מטבעם של שני הסיפורים האלה שונה במקצת מן השאר. יוסף אריכא עושה הפעם מאמץ עליון להיות ריאלי ולדלות עד תומה תוויה שביסודותיו של משבר נפשי. ב„איקונין של צייר“ נפרד האמן מאהר בתו, היא באה בהברת רופא אמיד והצייר מבלה את ימיו בחיל „בוזמה“ זעזוגות, תרשתן עשיר בא לקנות מתמונותיו של האמן ובקפריסה הכעל-ביתית שלו רוצח דוקא בתמונתה של אהובת-הצייר. הלה משלחו ריקם וכתגמול להקרבתו חוזרת אליו אהובתו. מעש' נסים ממש, כיוון שכל קשר אחר בין התמונה והאהובה לא מצאנו. אריכא, המרהיב בדרך כלל ללא צורך, סתם הפעם את כוונתו. האם היתה בכלל?

הסמלים הם יפים בשלעצמם, אך רצוי שיסמלו גם משהו או שמא גם כאן לא סיפר אריכא אלא אגדה בנוסח „מתנת עורב“ כי אז הכל יהיה מובן יותר...

„האשה בפרדס“ הוא הסיפור היחיד בקרבן, שאין לנו עליו כל השגות. עדנה מת בודדת בגבעונה, מתמת אהבה נכזבה, מצאה עבודה בפרדס ומצאה גם נוחם לאכזבתה, שומר-הפרדס שם עינו בה ונענתה לו. לא אין לנו מה להוסיף על כך, זה הרי טבעי ביותר וגם איסור מיותר אין כאן.

לא איני יכול להבין, כיצד אפשר להגיד דיר סיפורים כמו אלה כדוגמה לסיפורים הצעירים, למי הם צריכים לשמש דוגמה, לס, יוהר, לשחם, למוסיבון או לשמיר?

א. שאנן

למי נועדו סיפורים אלה, לבני-הנעורים או למבוגר? לעולם לא היינו מקשים כך, בדרך משה, על סיפוריו של ש"י עגנון, שיעודם ברור ומחזור לכל, ואילו ביצירותיו של יוסף אריכא, אין מפלט מפני אותה שאלה אבסורדית, תחומי-התום (איני גורס תום בסיפורים דוקא) והנטיין לריאליזם ממש מסוכסכים כאן, עד שאי אתה יכול להעלות על הדעת, כי אמנם ירע המחבר עצמו להעמיד סייגים בין שתי הרשויות. יקרה לפרקים, כי האגדה משלימה את יריעת המציאות והן מתקיימות בהארמוניה נפלאה זו בצד זה, אלא שב„פסק דין“, לא זו בלבד שאין השלמה תודית, כי אם גוצ'רים דיסונאנסים באנאלים למכביר. מה מקורם של דיסונאנסים אלה? אין אנו נחפזים לבקש את מקורם באי-יכולת ההבעה דוקא, אדרבא, אין אריכא לקוי בכשרון סיפורי, הגם שאינו „שונה“ בדינאמיקה יתרה, הפגם הבולט ביותר הוא בהעדר הגמור של החוש הלשוני — חוש ששי, שהוא תנאי מוקדם לכל סופר. בלא כל כוונה לקנטור חייבים אנו לציין, שיוסף אריכא לא יצא עדיין מכלל לבטיה של תקופת „ההשכלה“, הן בסגנון והן בתוכן. יש לו ליוסף אריכא רעיונות משלו ולפרקים די מקוריים, אלא שאין הם באים לכלל איבוש. משפותח בהרצאת דבריה, אר בו לפרקים העיקר, לאחר „ניתוח“ מיגע ועמקני של מה שנראה לנו פשוט בתכלית, לאחר מאמץ לאיפורים לשוניים, מתעלמת מן המספר מגמת-היסוד של המסופר („פואנט“) והזברים שוקעים ביוון מצולה של פאתוס לאיפאחוס.

מספר, שכך וכך מספוריו כבר באו ביקהל הקוראים, אינו נוק, כמובן, לתודאות ואעפ"כ מושפלות ראשוניים חסרים כאן, גם במקום שאריכא מנסה להיות איש-ההווה יורד עלינו מבול של צלילים, שאינם מעולם, זה ולא מעולם אחר (מנין לקחם?). הוא נאחו בסמלים וברמזים, שאינם מסמלים ואינם מרמזים. דבר וחצי דבר והקורא אנוס לשאול תדיר — כל אלה לשם מה?

הסיפור הראשון שבקובץ זה „פסק דין“ מוטבע על חוק פסיכולוגי מאוד מיושן אם גם מתקבל על הדעת: הפושע — סופו שהמצפון יחרוץ את גורלו.

גלאור, ששיתף פעולה עם הנאצים, באחד ממחנות-ההשמדה, איקלע אצל מע"פילים ושם הכירה אותו-חנה, אחד מקרבינותיה. הנה כי כן, הביאו אותו גלאור לפני בית-דין של חברים ונוכח על ידי השופטים, מאין הוכחות מספיקות כדי לחייבו, סוף דבר, עלה על אניית מעפילים ומחמת ההרגשה של בדידות ונידוי, הטיל עצמו לים.

גם רעיון כמו זה עשוי ליהפך תחת ידו של מספר-אמן, לא רק לקטע בלטרטיסטי נאה, אלא לסיפור פסיכולוגי, עמוק פחות או יותר, לא כן קרה בסיפורו של אריכא, אין אנו מערערים על הרעיון כשלעצמו, בתנאי שהמתבר לא יאמר להפכו לתורה חדשה, שעל פיה יש לנהוג כלפי מרצחיהם של יהודים, משמע, לדון אותם למיתה בידי שמים.

אלא שאריכא חי עדיין בעידנם של הסיפורים הרומאנטיים, רומאנטיים ממש ולא דוקא בנוסח הוגן אלא איזן טי ותל"מידו העברי מאפו. כנראה שהקורא חשוב בעיניו כתם גמור, שאינו מסוגל להבין דבר, אם לא ייאמר לו הכל במפורש, פעמיים ושלוש, כל חוקי הריטוריקה השדושה שמורים כאן, כאילו באמת לא ידע דוגמאות נאות יותר מאלה של מאפו, ברודס ושולמן.

ולא שבאנו לפסול את אלה האחרונים, בדורם היו אלה סופרים בעלי שיעור קרה מה חכמתם ההיסטורית שמורה להם, ואולם יש להבחין בין ערך היסטורי לבין ערך